

Previously called Rugvimsicaya

No 8.

It is a commentary
on the work
not the work
itself

Nidāna or Pathology. The
Chapter on Grahavi or
Chronic Diarrhoea [in dysentery] only.
Three leaves, marked 1. 2. 3.
Country made paper, 3 leaves
Lines 13 on a page.
Nava nāgara of the 19th Century.

This is a fragment of an extensive
and well known work entitled the
Nidāna by Mādhavakara.

at the end a small leaf with some medical notes

There is a complete MS. of this work in
the Bodleian (Ms. Wilson 42) & are incomplete
and

The section on Grahavi is on fols. 7 & 10.

See Aufrecht Catal. of the Bodl. Sansk. MS.

p. 312

23. vi. 19.

MADHAVA, son of Indukara.

100. Sanskrit MS. in Devanāgarī characters, on country-made paper: undated but written in the 19th cent. : $9\frac{1}{2} \times 5\frac{1}{2}$ in., 4 leaves.

Fragment of a commentary on the extensive and well-known medical work of Mādhava, entitled Rugviniścaya or Nidāna : Pathology. The fragment deals with the chapter on Grahaṇī (chronic diarrhoea or dysentery) only, occupying 3 leaves ; a smaller 4th leaf contains medical notes.

There is a complete MS. of the orig. work in the Bodleian (MS. Wilson 42), besides an incomplete one.

1. The first thing I observed
when I stepped out of the
train was the cold air. It was
a sharp contrast to the warm
climate of the city I had just
left. The sun was shining
brightly, but the wind was
chilling. I pulled my coat
tighter around me and
walked towards the station.
The platform was crowded
with people, some waiting
for the train and others
who had just arrived. I
saw a man in a suit
standing near the entrance
to the station. He was
looking at his watch and
seemed to be waiting for
someone. I walked past
him and continued on my
way. The station was
large and modern, with
high ceilings and bright
lights. I felt a sense of
excitement as I walked
through the corridors. The
air was fresh and the
sounds of the city were
heard in the distance. I
was in a new place, and
I was ready to explore.

श्लोकैः आदिशद्वा त्विदिलमधुरादिग्रहाणां प्रतिभोजनात् प्रतिमात्रभोजनात् ननु भूतमात्रस्य च स्वमाद्य
ग्निकुपितः कफ इति रूक्षयतः स्वप्नोऽदिवा स्वप्नोऽग्रहो रात्रि स्वप्नस्य स्वास्थ्यहेतुत्वात् दिवा स्वप्नश्च स्त्रोतः यत्पीलनेन जठ
राजलं संधुक्षयति अत एवातिता रिणामजीर्णाच्च दिवा स्वापोऽहित इति उच्यते मुक्तवतां दिवा स्वापोऽत्यंत कफ
ध्या ग्निर्हन्ति अमुक्तवतां च दिवा स्वापोऽग्नौ ग्निर्हन्ति संधुक्षयति यदुक्तं नरान्निशान्तात्कामं दिवा स्वापयेदिति तस्य रोगि
णोऽग्रहणी रोगेण दुःखं यथा भवति स एव मन्त्रं पच्यते दृष्ट्वा सा दयो भवन्तीति शेषः आस्योपलेपमाधुर्यमिति माधु
र्येति मुखस्य लिप्पत्वं मधुरत्वं च स्लेष्मणो वक्ष्याने च नं प्रतापूरितमिव स्तिमितं विवर्तु निश्चलं च गुह्यं रवयुक्तमुद्
रं दुष्टो विकृतो मधुरश्च सदनमवसाहोऽग्रगतां स्त्रीष्वहर्षां स्त्रीरिंसायाऽप्रभायः भिन्नं च न दामस्लेष्मा
भ्यां संसृष्टं च यद्गुह्यं रवयुक्तं वर्चःपरीषतस्य प्रवर्तनं गुदेऽनेति भिन्नं विदीर्णमित्यर्थः दीर्घं व्यसतामर्थं कफा
त्मकेऽग्रहणी रोगे शिष्यहितैषितया प्रकृति सप्तमवेतत्वेन सप्तमाया अपि निशेषग्रहणा अपि देशेन लक्षणा
माह पच्यमित्यादि पच्यन्वातादिभिर्निर्दिष्टानि हेतुर्लिंगानितेषां समागमे एकत्र पीलने येवं प्रकारेण रात्रि
षग्रहणी रोगं निर्दिशेदतिदिशेत्कथयेद्दिष्यति शेषः संपूर्णोऽश्लोकात्तु रोधात्तेषां वक्ष्यामि भेषजमिति
लिखितं ग्रहणी दुष्काग्रहणाश्चितवत्तेरपि दुषिः अग्निर्माया दयोऽपि ग्रहणी रोगा उच्यंते यदुक्तं च रके
यश्चाग्निः पूर्वमुद्दिष्टो रोगाती के चतुर्विधः तंचापि ग्रहणी रोगे समवर्जं प्रचक्ष्यते इति विभागेन स्पष्टोक्ता ये
विषमाद्यास्त्रयोऽग्नयः तेऽपि स्युग्रहणी रोगाः समस्त स्वास्थ्यकारणा इति ग्रहणी निदानं

कथ्युर्वी संखिः उद्वीरा सावपाश्चादिभिः संवध्यते विसर्चिका ऊर्ध्वमधश्चास्तामलप्रवृत्तिः कार्ष्ण्यं दु
 र्वलंगता उर्वलपुनसामर्ष्यं रूपादिग्रहोचक्षुः राघस्तामर्ष्यमिति वा वैरस्यं विरस्यता अक्षुत्तं कु
 ध्यायाप्रभाक् परिकर्तका उदेपरिकर्तनपीडा गृध्रिकांक्षासर्वरत्नानां मधुरादीनां कर्मणां च षष्ठि एतच्चा
 वातदूषितांतःकरणात्वेन व्याधिमन्नावा सद्वनमवसादः मनोऽलानिः आध्यातंजीर्णो जीर्ण्यति सति चान्नशति
 शेषः सवातगुल्मद्वेगहीराशं कीति वातगुल्मादियुक्तत्वात्तर्क्यं का इदं शुष्कं दुःखं यथाभवति एवं चिरा
 त् कदाचिद्रवकदाचिच्छुष्कं तनुः अल्पं शब्देनावत् शब्देनासहितं वर्कः पुनश्चो जीमानकसृजे मुंचेत्
 इदानीं निदानपूर्वकं पित्तग्रहणीमाह कद्वजीर्णोत्यादि अजीर्णमपक्वं विहाहीषिपाहजनकं वंशकरीण
 दिः प्रसृतं यद्रव्यं क्षारोऽप्रयामार्गकृतः क्षारोदकताधितं व्यंजनं मर्जति कामरूपादौ देशा तथा क्षारोयु
 वक्षारः तथा सक्षारं च द्रव्यं आद्यशब्दाच्च वणातीक्ष्णो ह्लानां ग्रहाण एते कारितो हल्वणं वृद्धं
 पित्तमनलं वायव्यमिभमववृत्ति ननु पित्तमाग्नेयमग्निश्च क्खिमाप्नोति तत्कथं हंतित्याह जलं तन्ममि
 वानलमिति यथोक्तं गुणायुक्तमपि जलं मर्जितं हंतित्याह प्रांशपीवृद्धं पित्तमूत्ररूपमग्निं हंत्येवेति सपि
 ताभापुष्टः अजीर्णमपक्वं नीलपीताभं सार्यते उत्पन्नति वर्क इत्यनुवर्तनीयं पूतियथाभवति एवमल्लो
 क्षाः हृत्कंठयोर्योराहृत्तूतपाक्षिः आभिरीर्दतः इदानीं सति दानं श्लेष्मग्रहणीमाह गुर्वित्यादि चतुर्भिः ।

वंहिता -प्रपञ्चधारयत्याग्निपञ्चसंज्ञातिपञ्चतइति सुश्रुतेनाप्युक्तं षष्ठिपित्तधरा नाम या कला परिकीर्तिता पक्वमा
शयमध्यस्थानग्रहणीसामकीर्तिरिति कला धातुं तस्मै कला पक्वमाशयमध्यस्थानपच्यमानाशयस्त्वपेत्यर्थः कला
शयविशेषेण ग्रहणीकपयितुं प्रथमं कलाशयानां स्थानान्याह मीसासद्वैदसीति स्त्रो यकृत्सीहोक्त्वर्थ
का पंचमीचतुष्पञ्चोत्तमोष्ठीचाग्निधरामता रेतोधरासप्रमीस्यादितिसप्रकलास्तताः श्लेष्माशय
स्याद्वैदसितस्मादामाशयस्त्वधः ऊर्ध्वं मग्न्याशयोनामेवार्धभागे व्यवस्थितः तस्योपरितिलंभेयंतद्वधः
पक्वमाशयः मलाशयस्त्वधस्तस्य वस्तिमूत्राशयस्मतः जीवरक्ताशयमुतो ज्ञेयासमाशयास्तमी -आश
यस्थानं तस्य ग्रहणीसंस्थितस्त्वपिपासा -आलस्यं कार्ये -अनुत्साहः विदाहोन्नत्य -अग्निमाद्यपा
हारविदग्धत्वं -अतद्वधचित्तात्पाक -आलस्यैव कायस्य गौरवं सामत्वात् वातग्रहणानिदानपूर्वकं जंतुप
माह कटुतिक्तेत्यादि -अतिशक्कदुतिक्ककषायेः सहसंवध्यते संदुषभोजनं संयोगादिविदग्धं संदुषभोजनेरि
त्यत्र शीतादिभोजनेरिति पाठोत्तरं प्रमितमल्पभोजनं प्रमतेति पाठोत्तरं पित्तद्वान्नभोजनं -अनशनमुपवासः अ
त्यध्या -अतिमार्गगमनं वेगनिग्रहो मूत्रपुरीषाणां स्थैः कारणी -कुपितो वायुग्रहणीस्थं वह्निं संघाद्यसंदू
ध्यगदान्करोति कान्गदान्करोतीत्याह तस्योन्नपच्यते दुःखमिति सुकृपाकं -अम्लपाकं एतच्चाग्निमाद्य
जनितान् विदाहोद्भवति स्वयंगता कर्कशांगता वातेन तत्कगतस्तेरुशोषात् तिमिरं मंददृष्टिता वंक्षताः स

अथ अहरी इव सरसा साधन्या सरस्य तनु वंदित्वा तवा तो सा नानंतरं ग्रह रिता तस्याः संप्राप्तिमाह अतो मा
 र इत्यारि अपिश शब्द जाना तो सा रस्यापि स्वहे तो ग्रह रिता रो गः स्या रिति बोधयति अन्वे नमिश शब्दानि
 द्वाप्यती सारे भवती त्या च सते मं तु मे रि त्यने न रो ग्रा मे र हित स म्भ वि कार जा ते ति बो धयति उ
 त्ते हि रो ग्रा मे र्वि हं वित थं भवे ति म य र ति पु न र त्य र्च वा इति नः पू र्म ती सा रे पि दू षित त्या इ
 मि भू ष ये त्स मे ना इ प र ए ते न नि वृ त्त ती सा रे पि दू षि ता धि प्य हि ता हा र परि हा र करणी ये व हि व
 जला भा रि त्यु त्तं भ व ति अ त ए वा ह सु क्षु तः तस्मात् कार्य परी हा र स्व ती सा रे वि र क्त व त् या व न्न प्र सी ति स्थः स्या दो ष
 तः प्रा ता त स्त ये ति तस्याः सं प्राप्ति पूर्व कं सामान्य लक्ष णा माह एकै क रा इत्यादि मूर्छितै रति वृ द्धैः मूर्छा मो
 द स मूर्छा य यो रि ति ध्या त्व र्था त् उ द्दि ते र ति पा षं ते र स ए वा र्थः सा ग्र हा णी रो षे र्दु ष्टा स ति मु क्त मा हा र मा म
 म प क मे व प कं वि मु च्यं ति ति दा रा द्वा र्ये ए व का ह स मु च्ची य मा ना व धा र णो य धा न रं च ना रा य रा मे व चा दो
 सु ती शु त्तौ दौ त न यो व भू व र ति अथ वा ए व का रो वि क ल्पा र्थो नि पा ता ना म ने कार्य त्वा त् स रु त्तं स म्भू त्तं
 पू णि दु र्ग वि वा ते न मु हूर् व द्धं पि ते न मु हूर् द्धं क पे न च मु हूर् द्धं ग्र हा णी रो ग इ ति ग्र हा णी रो गः ग्र हा णी रो गः ग्र हा णी
 आ ग्ना धि ष्ठा नं य दा ह व र कः अग्न्या धि ष्ठा न म न्न स्य ग्र हा णा द्र हा णी मि ता ना मे र परि सा ह्य नि व लो प षं भ

1. *Deus* 2. *Deus* 3. *Deus* 4. *Deus* 5. *Deus* 6. *Deus* 7. *Deus* 8. *Deus* 9. *Deus* 10. *Deus* 11. *Deus* 12. *Deus* 13. *Deus* 14. *Deus* 15. *Deus* 16. *Deus* 17. *Deus* 18. *Deus* 19. *Deus* 20. *Deus* 21. *Deus* 22. *Deus* 23. *Deus* 24. *Deus* 25. *Deus* 26. *Deus* 27. *Deus* 28. *Deus* 29. *Deus* 30. *Deus* 31. *Deus* 32. *Deus* 33. *Deus* 34. *Deus* 35. *Deus* 36. *Deus* 37. *Deus* 38. *Deus* 39. *Deus* 40. *Deus* 41. *Deus* 42. *Deus* 43. *Deus* 44. *Deus* 45. *Deus* 46. *Deus* 47. *Deus* 48. *Deus* 49. *Deus* 50. *Deus* 51. *Deus* 52. *Deus* 53. *Deus* 54. *Deus* 55. *Deus* 56. *Deus* 57. *Deus* 58. *Deus* 59. *Deus* 60. *Deus* 61. *Deus* 62. *Deus* 63. *Deus* 64. *Deus* 65. *Deus* 66. *Deus* 67. *Deus* 68. *Deus* 69. *Deus* 70. *Deus* 71. *Deus* 72. *Deus* 73. *Deus* 74. *Deus* 75. *Deus* 76. *Deus* 77. *Deus* 78. *Deus* 79. *Deus* 80. *Deus* 81. *Deus* 82. *Deus* 83. *Deus* 84. *Deus* 85. *Deus* 86. *Deus* 87. *Deus* 88. *Deus* 89. *Deus* 90. *Deus* 91. *Deus* 92. *Deus* 93. *Deus* 94. *Deus* 95. *Deus* 96. *Deus* 97. *Deus* 98. *Deus* 99. *Deus* 100. *Deus*

॥ मयूरपक्षनिंबस्य पत्राणि बृहती फलं ॥

अथ मास

मरीचं हि गुमासी च बीजं कार्पास संभवं ॥

छागरोमा हि निर्मकं विष्टा वै गलिकी त

॥ गजदंतश्च तच्चूर्णं किंचिद्भूतविमि

श्रितं ॥ गोघृहे धूपनंदत्तं सर्वांवालेग्र

हन्त्रयेत् ॥ पिशाचान्नाशसाग्नित्वा

सर्वग्रह भवेत् ॥ इति माहेश्वरो धूपः ॥

॥ गंडमालौषध ॥

॥ यवसक्तु तिलायष्टी विष्टा पारावतस्य च ॥

जलेन सह लेपो यंदुष्ट गंडं भिनत्यले ॥

अनुभववत्

॥ धातुबहता हो ता तो बंध हो ने की उपाय ॥

॥ पुरातन गुडे स्तुत्यं टंकणं सूक्ष्मपेषितं ॥

॥ दूर्ति पूरयेच्छीघ्रं व्रणनाडी व्रणापहं ॥

॥ शीतज्वरकी अनुभव ॥

चारमासाकासनीकोपीस्केंमासाभरसंधा

नोनमिलाय के चारपुंसे भरपानी मोछा

नूके पी ७ दिन तक शीतज्वर जाय निःसंदेह

॥ भोज्योतार्क फलं सुस्ताकपिकच्छूकं बीजकं ॥

तालसिद्धार्थं तेषांचूर्णधूपप्रभावनेः ॥

क्षणात्मकुराः कीटाः मूषका विषकीट

॥ पलायंते गृहमुक्ताः यथा पुद्गलि

काः ॥ मशकादिनिवारणोपायः ॥

॥ श्री ॥
॥ संग्रहोपधानी ॥

गचकं रोमकं विडं कालमीठ